

Eduard Červený

O starém Prátsbrunu a tamější české menšinové škole

Hned na počátku bych rád vysvětlil, proč používám pro Břeží starý název Prátsbrun. Je to zcela prosté. Když zde existovala česká menšinová škola, název Břeží ještě neexistoval. Byl někým z ministerstva vnitra (?) přidělen v roce 1949, ačkoliv celou první republiku Prátsbrun nikomu nevadil, ani vojenská speciálka se mu v té době nevyhýbala.

Navíc se domnívám, že slovo Břeží nikomu nic o vsi neřekne – historicky zdůvodnit nelze ani přítomností bříz, pokud na ně někdo myslel, ani se zde nijak markantně nemnožil dobytek. A historii smazáním jména nevymažeme, historie nemá takzvaná bílá místa – existují jen mezery v našem poznání a v našich vědomostech.

S podobným problémem se potýkala Francie v pohraničních oblastech s Německem. Současná podoba místních jmen této oblasti však vypovídá o tom, že územní nároky Napoleona Bonaparta nebo později zase Hitlera neměly na ně žádného podstatného vlivu. Jména měst a obcí se jen přizpůsobila oficiálnímu jazyku. Namátkou jmenujme např. Rohrbach, Tieffenbach, Lichtenberg, Reichshoffen, Haguenau nebo Steinbourg. Nikdo snad nepochybuje o jejich německém původu. Leží ovšem na území Francie.

Nakonec jsme se ani my nedokázali zcela od historie odpoutat, jak dokazuje znak obce, jenž byl před několika lety českou vládou schválen. V něm se okov na vodu (původně však asi kožený vak na nabírání vody) vznáší nad roubenou studní, což obrazně odpovídá původnímu názvu *Bratelsbrunn*, kde *Bratels* od *Braten* znamená pečeně a *Brunn* od *Brunnen* studnu nebo i pramen. Tak byl také po staletí znak interpretován. Místních názvů, v nichž se objevuje *Brunnen*, najdeme u našich jižních sousedů i v Německu na desítky, ne-li stovky, ale žádný z nich se nepodobá tomu našemu. Buď je pramen Karlův, Mariin, Vítův, nebo je studna kamenná, dřevěná, čistá apod., ale nikde není „pečeňová“. Protože se ve známých dokumentech název *Bratelsbrunn* píše různým způsobem, často podle rozličné výslovnosti, usuzuji spíše na souvislost s německým výrazem *breit*, což znamená široký, nebo *Brett*, což znamená prkno. Pramen mohl být široký nebo také možná roubený dřevěnými prkny, případně se mohlo jednat o roubenou studnu. Neváhal bych etymologicky takto název odvodit, i když to nelze dokázat. Uvedu pro ilustraci několik příkladů z historie.

Trocha historie

První známá zmínka o vesnici pochází z poloviny 13. století. V roce 1249 se jméno vsi uvádí jako majetek Jindřicha I. z Liechtensteina.¹ Ten je 5. března 1309 napomínán správcí kostelů ve Vrbici a v Drnholci prostřednictvím stálého vikáře z *Bratelsbrunn* (... *perpetuum vicarium de Bretersprun*), aby farní statky v Mikulově vrátil bratru Jakubovi.² Údaje v listinách zaznamenávají jen určité okolnosti týkající se daného místa, neříkají však bohužel nic o jeho založení. Anton Kreuzer ve svém pojednání o středověkém *Bratelsbrunn* klade dobu jeho vzniku již do 11. století a domnívá se, že šlo o ves s obranným charakterem na hranici země.³ V listině Jindřicha I. z Liechtensteina z 18. dubna 1310,⁴ již se ukončuje dlouholetý spor mezi držitelem

¹ Wikipedia. Die Freie Enzyklopädie, heslo Břeží u Mikulova [online]. Dostupné na <http://de.wikipedia.org/wiki/Bratelsbrunn> [cit. 14. prosince 2009].

² Moravské a slezské listiny liechtensteinského archivu ve Vaduzu. Díl I: 1173–1380 (ed. Jan Bystřický – František Spurný – Ludvík Václavěk – Metoděj Zemek), Mikulov 1991, s. 60–61.

³ KREUZER, Anton: Einiges über das mittelalterliche *Bratelsbrunn*, *Nikolsburger Hefte*, roč. 3 (1974), s. 55.

⁴ V té době ves patřila dolnokounickému klášteru.

mikulovského panství a kounickým klášterem Rosa coeli o patronát fary v Mikulově, vystupuje jako svědek rychtář Matouš (Matheo, iudice de Bretersprun).⁵ Byl-li Matouš rychtářem, znamená to, že tuto funkci po někom zdědil, eventuálně také že bude někomu předána; a měla-li ves vikáře, což podle církevní hierarchie mohl být správce několika farností, nemohl být Bratelsbrunn zcela bezvýznamnou obcí. Ze stejného pramene se dovídáme, že 24. června roku 1352 bratři Huendlerové – Oldřich, Mikuláš, Ruland a Jindřich – se vzdávají vůči proboštovi a klášteru v Dolních Kounicích nároku na rychtu v Bratelsbrunn a jeden celý lán tamtéž a vše, co k němu patří, a také na horenské právo (... daz ist daz gericht czu Pretesprunn und ayn gancz lehen doselbz ... und des perchrechtz doselbs).⁶ Berthold Bretholz⁷ odkazuje na znění listiny Jana Lucemburského z 11. března 1332 pro Hartneida II. z Liechtensteina, kde Bratelsbrunn je psán jako Pretresbrunn.

Pravděpodobně někdy v 15. století došlo ke zrušení vesnice. V první polovině tohoto století (1421) řádili na jižní Moravě husité a vypálili Mikulov, Valtice a okolí; mezi léty 1463 a 1470 válčil Jiří z Poděbrad s Matyášem Korvínem, králem uherským, a boje se nevyhnuly ani zdejšimu kraji, navíc se přidal i mor; v roce 1468 se dostali k Mikulovu Uhři, kteří vyplenili i Dobré Pole a vypálili drnholecký zámek. Je pravděpodobné, že mezi roky 1463 a 1576 již starý Prátsbrunn neexistoval, neboť dle záznamů v té době obdělávali bratelsbrunnská pole (395 jiter = Joch = 5 755m²) Dunajovičtí.⁸ Údaj upřesňuje výše citovaný Anton Kreuzer a dokládá, že Bratelsbrunn existoval ještě v roce 1452. V liechtensteinském archivu je zachována listina, v níž se praví, že Thomas Greif prodal v roce 1452 Hansi Redenfelderovi dvůr v Bratelsbrunn, který zdědil po svém bratrovi (*Thomas Greif den Hof zu Bratelsbrunn, den er von seinem Bruder geerbt hatte, 1452 dem Hans Redenfelder verkauft hat*). Z listiny vyplývá, že v tomto roce byl Bratelsbrunn ještě obydlen.⁹ Z roku 1513 pak existuje záznam, že kounický probošt Jan pohnal k soudu Wolfganga Hartmana, Erazima a Linharta z Liechtensteina proto, že zaplavují vodou z prátsbrunnského rybníka klášterní grunty.¹⁰

Brunnen, jak jsem již uvedl, znamená studnu nebo také pramen. A že byl hojný, dostačující k zaplavování sousedních pozemků, je prokázáno, navíc zmíněný rybník se nachází v místech, kde podle záznamů v kronikách ležel původní Bratelsbrunn, tj. v blízkosti *Schafhofu* (*Schaf* = ovce; *Hof* = dvůr), mezi rybníkem a dnešní železniční zastávkou (dříve *Hauswiesen*). Nálezy cihel, střeptů, lidských kostí (v blízkosti se nacházel také hřbitov) a kostelního zvonu v těchto místech kdysi v minulosti to jen potvrzují.

Moravské Zemské desky zaznamenávají vklad majetku do rukou Jiřího Žabky z Limberka (listina Ferdinanda I. Habsburského z 9. října 1537) – „item ves Dunajovice i s pustými vesnicemi, totiž Klentnic, Prátesprun“. Rovněž XXIX. kniha moravských zemských desek z let 1567–1571 se zmiňuje o Pracprunu, pusté vsi.

K novému osidlování, na místě, kde je současná vesnice rozložena, došlo mezi roky 1576–1585. Nově vytvořené vsi se dostalo cti používat erb dne 21. srpna 1585, a to na základě listiny vystavené hrabětem Františkem Thurnem. Ve znaku je zobrazena studna s pečením (*Brunnen mit Bratenspieß*). Od roku 1647 mohla obec používat také pečeť a v roce 1753 hrabě Adam Trautmannsdorf povolil obci používat pečeť na všech úředních spisech. Josef Ludwig v roce 1995 ve svých pojednáních o historii obce píše, že zápis názvu obce se řídil tou či onou výslovností a že obecní úřad měl v archivu jednu z listin

⁵ Moravské a slezské listiny liechtensteinského archivu ve Vaduzu, c. d., s. 69–71.

⁶ Tamtéž, s. 126–127.

⁷ Das Urbar der Liechtensteinischen Herrschaften Nikolsburg, Dürnholz, Lundenburg, Falkenstein, Feldsberg, Rabensburg, Mistelbach, Hagenberg und Gnadendorf aus dem Jahre 1414 (ed. Berthold Bretholz), Reichenberg – Komotau 1930, s. XXV–XXVI, pozn. 3.

⁸ FREISING, Josef: Heimatbuch der Marktgemeinde Unter-Tannowitz, Illingen 1966 (2. vydání), s. 29.

⁹ KREUZER, c. d., s. 55 a 84.

¹⁰ HOSÁK, Ladislav: K dějinám obcí břeclavského okresu z let 1504–1541, Jižní Morava, roč. 3 (1967), s. 34.

psaných na pergamentu ze dne sv. Jiří (24. 4.) 1576, ve které hrabě Thurn vybízí k novému osídlení vesnice Praittesprun. Tolik tedy k názvu obce.

Nové osídlení zřejmě podpořila skutečnost, že v té době zde existoval *Schafllhof* a vsude kolem ležela velmi úrodná půda. Problém spočíval v pracovních silách. Velkou roli zde hrály zřejmě i důvody náboženské – Mikulov byl katolický, přísný Adam z Liechtensteina neměl lidi nazbyt, navíc nemohl rozhodně podporovat protestantského hraběte Thurna. A tak osídlenci přicházeli od pramene Rýna, z okolí Basileje, z Bavorska a také z Dolního Rakouska.

Když dnes procházíme kolem zdejšího obecního úřadu, vidíme zde současně s úřední cedulí s názvem obce Březí také obecní znak, který navzdory všemu říká, že se nacházíme současně také v Prátlšbrunu. Sice v Březí jsme, ale v Prátlšbrunu podle obecního znaku také – jen tradovanou pečeni jsme změnili za logický okov na vodu.

První české školy a Chorvaté

Česká menšinová škola v Prátlšbrunu vznikla až v roce 1926, poměrně o hodně později ve srovnání s Dobrým Polem, kde si českou školu založili již těsně po vzniku Československé republiky, a to v roce 1919. Zde se o to značnou měrou zasloužilo obyvatelstvo chorvatského původu; podobně se tak dalo i v ostatních vsích, v nichž se Chorvaté před staletími usídlili – v Novém Přerově a v Jevišovce. Jevišovka už od samého počátku vyučovala v české škole o pěti třídách. Rudolf Kryčér v publikaci *Jihomoravští hraničáři*,¹¹ vydané v roce 1925, uvádí počty slovanského obyvatelstva na tehdejším mikulovském okrese: „... nejpriznivější pro nás jest posice v chorvatských osadách, z nichž Dobré Pole má slovanskou většinu (54 %), Frélichov skoro 50 % slovanského živlu, Nový Přerov na 40 % Slovanů.“

V Dobrém Poli byla česká škola dvoutrídni založena 1. května 1919, ve Frélichově pěti-trídni 19. října 1919 a 2. dubna 1920 trojtrídni v Novém Přerově. O tom, že vše neprobíhalo hladce, svědčí historika tradovaná z Dobrého Pole: dosavadní nadučitel Bludnik neuznal ústní výpověď komisaře Štěpánka z bytu, v němž vyučoval, byt byl za účasti českého vojáka vyklizen a místnosti zapečetěny, protože nebyly uznány za způsobilé k výuce, navíc zde neměla soukromá škola povolení k provozování.

Zakládání českých škol nebylo samozřejmě německou samosprávou podporováno, naopak poslanci Budig, Schälzky a Dr. Radda interpeleovali u ministra školství Habrmana za jejich zrušení. Ten však jejich žádost 14. září 1920 zamítl s odůvodněním, že v chorvatských obcích „nešlo o znásilnění Němců, ale o záchranu starého slovanského kmene pod patronací rakouských vlád systematicky odnárodňovaného“.¹²

V roce 1934 se v Dobrém Poli pořádala za účasti zastupitelského úřadu i hojně účastí dalších hostů oslava na počest 350. výročí příchodu Chorvatů na naše území. „Zúčastnili se i Chorvaté ze slovenských obcí a zástupci Ligy z Jugoslávie (záhřebské, lublaňské a mariborské), města Zahřebu a tamní krajané, dále pak předseda poslanecké sněmovny dr. František Staněk, vyslanec Království Jugoslávie dr. Prvislav Grisogono a další významné osobnosti. Centrem oslav byl Frélichov, kde byl odhalen pomník upomínající na příchod Chorvatů na Moravu.“¹³ Také v Novém Přerově a v Dobrém Poli byly Chorvatům vybudovány pomníky.

Po skončení druhé světové války bylo ovšem téměř všechno chorvatské obyvatelstvo, až na výjimky, „rozesláno“ do různých koutů naší vlasti jako nespolehlivý živel. Pomníky z Dobrého Pole i Nového Přerova zmizely. Pravděpodobně jedinou existující fotografií

¹¹ KRYČER, Rudolf: *Jihomoravští hraničáři*. Kus historie a přítomnosti, Brno 1925, s. 31.

¹² Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna, NS RČS 1920–1925, č. 540, 14. 9. 1920 [online]. Dostupné na http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t0540_00.htm [cit. 14. prosince 2009].

¹³ HRABCOVÁ, Jana: *Československo-chorvatské vztahy v období 1918–1938*, Brno 2006 (bakalářská práce).

pomníku v Dobrém Poli vlastní tamější obecní úřad. Na ní je vidět jen jeho část s nápisem. V Jevišovce se pomník zachoval dodnes.

V roce 1999, po několika memorandech zástupců chorvatské menšiny, vyslovila vláda České republiky politování nad krivdami a bezprávím, které chorvatskou menšinu v českých zemích postihlo (Usnesení vlády ze dne 6. října 1999, čís. 1048). A deset let poté bylo přijato další usnesení (čís. 590 ze dne 4. května 2009), jímž byla obcím Dobré Pole a Nový Přerov přiknuta finanční dotace ze státního rozpočtu na zbudování nových památníků, připomínajících chorvatskou menšinu zde od 16. století žijící a násilně z těchto obcí vysídlenou. Obec Jevišovka řeší připomínku chorvatského působení zde v širším rozsahu.

Z uvedených usnesení vlády České republiky i z předcházejících pasáží hovořících o poměrech v našem pohraničí vyplývá i potřeba nového hodnocení vývoje českého školství v mikulovském pohraničí a také úlohy Chorvatů v něm. Tolik tedy k okolnostem, jež umožnily v některých obcích založit české školy hned po vytvoření Československé republiky, v jiných podstatně později, jak tomu bylo například ve starém Prátslsbrunu. Zde je třeba zejména vyzvednout pozitivní úlohu prvních českých učitelů a jejich spolupracovníků v Národní jednotě pro jihozápadní Moravu. Bohužel je také třeba konstatovat, že současná veřejnost o nich nic neví.

Založení české menšinové školy v Prátslsbrunu

Konec první světové války v roce 1918 znamenal zrod samostatného Československa a přinesl významné změny zejména v příhraničních oblastech, kde žila většina německy mluvícího obyvatelstva. Nový stát zde usilovně upevňoval pozice a postupně do-sazoval do klíčových pozic české státní úředníky. V tehdejší Prátslsbrunu, podobně jako v jiných obcích pohraničí, se to týkalo zejména pošty, železnice a policie. V letech 1920–1938 se např. na zdejší železniční stanici vystřídali čtyři přednostové české národnosti – R. Hrubý, K. Havránek, J. Sýkora, L. Čvančara. Ve stejné době byl vedoucím pošty Čech A. Brehm a farářem A. Rosenberg – Čech z Nížkovic u Slavkova, vedoucím



Dnešní pohled na budovu někdejší české menšinové školy v Prátslsbrunu (foto Eduard Červený)



Vstup do někdejší české menšinové školy v Prátsbrunu (foto Eduard Červený)

velkostatku K. Jurovský. Obtížnější byla situace ve volených orgánech státní moci, které reprezentovaly odpovídající národnostní složení obyvatelstva. Až nakonec přichází na řadu česká škola, a to v roce 1926.

Národní jednota zde byla založena v roce 1925 a jejím patronem a ochráncem se o rok později stala městská část Brna – Komín.¹⁴

V roce 1921 měla obec Prátlbrun 356 domů, v nichž žilo celkem 1726 obyvatel, z toho 24 Čechů (1,4 %), německy mluvících 1636 (94,9%) a 66 příslušníků jiných národností (3,7 %). Vzhledem k počtu obyvatel bylo voleno zastupitelstvo v celkovém počtu 24 zastupitelů, z nichž dva byli české národnosti.

Po krušných letech války (1914–1918) se velmi rychle začal rozvíjet místní obchod, zejména obchod s okurkami a zeleninou. Dřívější dominantní obory – vedle zemědělské produkce – knoflíkářství a rukavičkářství postupně doznávaly. Jen šití rukavic se udrželo ještě nějakou dobu zásluhou čilých kontaktů s Vídní a výtečnou kvalitou dodávaného zboží. Čeští domkáři a dělníci byli na svých zaměstnavatelích závislí. Jak konstatuje v několika zápisech tehdejší ředitel české menšinové školy, většinu z nich scházelo národní uvědomění.

Česká menšinová škola byla v obci zřízena výnosem M. Š. a N. O. čís. 86703/26 ze dne 26. VII. 1926 a vyučovat se na ní začalo od 1. září téhož roku. O rok později byla zřízena i mateřská škola (výnosem čís. 97078 ze dne 13. X. 1927). Měla vlastní budovu a v ní 22 dětí v jednom oddělení. Obecná škola dostala jednu třídu ve škole německé, roční nájemné 1 200 Kč platilo ministerstvo školství. Podmínky pro práci na této škole ovšem nebyly nikterak valné, třída byla vlhká, tmavá a neměla ani svůj kabinet. Ani správce české školy neměl na různých ustlání, obýval zpočátku jednu světnici, kuchyni a kabinet.

Vedle vyučování měl učitel v obci i další povinnosti, k nimž náležela především aktivní spoluúčast na práci českých spolků, případně jejich zakládání. V Prátlbrunu k nim patřila „Národní jednota“, „Včelařský spolek pro Prátlbrun a okolí“ a „Česká knihovna“. Také škola byla od počátku vybavena knihami pro učitele i žáky a měla i dostatečnou zásobu učebnic pro žáky z chudých rodin – jak vyplývá ze školních záznamů, v letech 1926/27 to bylo 85 kusů, 1927/28 již 122 a ve školním roce 1928/29 celkem 144 učebnic. Počet žáků na české menšinové škole se po počátečních problémech ustálil zhruba na třech desítkách:

1926/ 1927		1927/ 1928		1928/ 1929		1929/ 1930		1930/ 1931		1931/ 1932		1932/ 1933		1933/ 1934		1934/ 1935		1935/ 1936		1936/ 1937	
chlapci	dívky	chlapci	dívky	chlapci	dívky	chlapci	dívky	chlapci	dívky	chlapci	dívky	chlapci	dívky	chlapci	dívky	chlapci	dívky	chlapci	dívky	chlapci	dívky
3	9	6	9	8	16	?	?	12	22	16	18	14	20	11	17	15	15	12	18	10	17
12		15		24		?		34		34		34		28		30		30		27	

V přehledu o činnosti české školy¹⁵ jsou uvedena také jména vyučujících. Správcem školy a učitelem zde byl Jan Meška, narozený v roce 1901. Na menšinových školách vyučoval

¹⁴ Původně byl Komín samostatnou vsí rozkládající se kolem řeky Svatky. 16. 4. 1919 byla ves připojena k městu Brnu spolu s okolními vesnicemi, a tím se stalo Brno městem s většinou česky mluvícího obyvatelstva. Komín byla obec ryze česká, statistika z roku 1890 zde uvádí celkem 1019 obyvatel, z toho 1018 Čechů a jeden Němec.

¹⁵ Matrika škol 1926/28, Státní okresní archiv Břeclav se sídlem v Mikulově.

od 1. 4. 1926, v Prátlšbrunu působil od 1. 9. 1926 až do roku 1938, kdy byla škola zrušena. Výpomocnou pěstovnou byla Emílie Dvořáková, narozená v roce 1907, ustanovena byla k 9. 2. 1928. Na škole se kromě hlavních předmětů vyučovala také nepovinná němčina, a to čtyři hodiny týdně; ženským ručním pracím vyučovala ve školním roce 1926/27 tři hodiny týdně Milada Kostilková a v následujících dvou letech pak čtyři hodiny týdně Františka Svozilová. Náboženství vyučoval až do konce existence školy Anton Rosenberg, jenž v Prátlšbrunu také zemřel a byl pochován na místním hřbitově. Z dalších zaměstnanců jsou zde uvedeni Ludmila Poláková, narozená 1909, která zde působila jako zatímní pěstovna, Božena Trubelíková, narozená 1910, definitivní učitelka mateřských škol, a výpomocný učitel Josef Šachl, narozený 1914, jenž zde vyučoval od 1. 9. 1933. Později v seznamu vyučujících přibývají další jména: Jiřina Prachařová, Vincenc Schrott, Kateřina Vašková, Emílie Tesařová, Marie Hložková a Marie Hollerová.

Výkaz z roku 1930/31 uvádí, že škola měla již k dispozici jednu učebnu, kabinet, hřiště a školní zahradu o výměře 18,96 arů.

Od 1. 9. 1933 byla obecná škola spolu s mateřskou školou umístěna již samostatně – v tehdejší Ganglově hostinci u nádraží, v čp. 609. Škola měla dvě učebny, dva kabinet, dvě hřiště, školní zahradu, kuchyni a dílnu. Vydáte-li se na cestu do vsi směrem od železniční zastávky, jistě neujde vaší pozornosti nápis Obecná škola na budově dnešního stolařství pana Kuby – připomínka české školy, která zde do roku 1938 byla a kde pracoval a bydlel její správce Jan Meška.

V roce 1933 přibyla k prátlšbrunské obecné škole navíc ještě expozitura v Dolních Dunajovicích, jejímž vedením byl pověřen Josef Šachl.

„Na konci roku 1933 mi bylo nabídnuto, zda bych nechtěl nastoupit do Dolních Dunajovic založit českou mateřskou školu. Nabídku jsem přijal a hned druhý den mě maminka doprovodila na nádraží a jel jsem přes tehdy Německý, dnes Havlíčkův Brod, Jihlavu, Znojmo do Prátlšbrunu, dnes Březí. Hlásil jsem se u řídícího Jana Mešky v této obci, který mě pak dovedl pěšky do Dunajovic. Tam jsem s ním provedl zápis asi dvanácti či třinácti dětí.“ To jsou slova učitele Josefa Šachla uvedená v publikaci Paměti Dolních Dunajovic.¹⁶ Panu Šachlovi bylo v roce 2003, kdy poskytnul tyto informace, 89 let. Za zmínku stojí i věta, že „Němci nás nijak nepronásledovali, pouze ‚na uvítanou‘ v září 1933 jsme měli jeden kámen v okně školy – podle ředitele německé školy prý nějaký kluk – rošťák.“

Z Meškova výkazu se dovídáme i o počtu žáků v Dolních Dunajovicích: ve školním roce 1934/35 zde chodilo do české školy 13 žáků, 1935/36 to bylo 15 žáků a 14 ve školním roce 1936/37.

Bez zajímavosti není statistika počtů prátlšbrunských obyvatel z roku 1930. Zatímco celkový počet obyvatel zůstal přibližně stejný (1757), počet německy mluvících obyvatel se zmenšil zhruba o sedm desítek, Čechů se uvádí o 126 více a jiných národností o 22 méně.¹⁷

České menšině zde významně pomáhal komínský patron. Již v roce 1926 zástupci Komína připravili dětem české menšinové školy bohatou vánoční nadílku a o rok později se nadílka opakovala. Výbor Národní jednoty žádal velkostatek o pronájem rozptýlené půdy pro své členy (pro ně byla také realizována sbírka, v níž se vybralo 1 972,70 Kč). Protože se totiž při provádění pozemkové reformy drnholeckého velkostatku zapomělo na Prátlšbrun, hrozila české menšině újma. Kdyby „čeští hraničáři“ neobdrželi alespoň 17 ha potřebného přídělku, musela by se česká menšina vystěhovat, jinak by byla ohrožena na své existenci. Takže naše pohraničí by bylo takovýmto způsobem přeměňováno na skutečně pověstné „uzavřené území“, jak se uvádí ve Věstníku Národní jednoty z roku 1927.¹⁸

¹⁶ Paměti Dolních Dunajovic, Dolní Dunajovice 2008, s. 220.

¹⁷ Wikipedia, c. d.

¹⁸ Věstník Národní jednoty pro jihozápadní Moravu, roč. 24 (1927), s. 29.

V roce 1927 byl předsedou Národní jednoty zvolen Rudolf Sedláček a jednatelem Jan Meška. Národní jednota měla celkem 48 členů. V roce 1928 bylo členů jednoty již 52 (23 žen a 29 mužů). Předsedou se stal Karel Havránek, přednosta stanice. V tomto roce byla pořádána nadílka pro 16 českých dětí, pachtovní družstvo Národní jednoty získalo pronájem části půdy pro své členy a byl založen včelařský spolek, jehož vedoucím byl Jan Meška. Pro členy jednoty bylo zakoupeno 20 tun uhlí, připravovaly se volby (2 mandáty) a škola uspořádala výlet na Macochu.

V roce 1929 byl předsedou Národní jednoty zvolen Josef Beneš, obuvník, místopředsedou Karel Palas, jednatelem Jan Meška. Bylo založeno hospodářské družstvo, pro členy jednoty byly zakoupeny dva vagóny uhlí, byl vykoupěn a adaptován dům pro mateřskou školu. Členové jednoty opět uspořádali dětem nadílku a podíleli se na přípravách voleb.¹⁹

Ještě v roce 1930 byla česká škola umístěna v budově německé školy a podobně jako v případě školy v Dobrém Poli se o jejím stavu ve Věstníku

Národní jednoty hovoří jako o nevyhovujícím: „Také prý školy – neuvěřitelné, že české a státní!“ Prátsbrunská má „místnosti malé a nízké, záchod zcela primitivní z prken“.²⁰

Rok 1931 přináší ve výroční zprávě významnou pasáž – výbor jednoty se staral o vybudování nové školy a k témuž účelu podnikl řadu intervencí i v Praze. Také v následujících letech se opakovaly pomocné akce Komína. A od roku 1933 se učilo již v nové budově české školy.

Poslední Meškův výkaz končící rokem 1937 kromě informací o Národní jednotě komentuje situaci místních Čechů. Ti jsou dle něj až na několik státních zaměstnanců chudí; živnostníci, pokud zůstali na české straně, jsou finančně téměř vyčerpaní. Zajímavé jsou údaje o škole. Ta je od 1. 9. 1933 umístěna ve vlastní budově. Naturální byt správce školy je v budově mateřské školy. Expozitura v Dolních Dunajovicích má jednu třídu. Vyučují: Jan Meška – řídící učitel (nar. 1901), Josef Šachl – výpomocný učitel (nar. 1914), Božena Trubelíková – učitelka mateřských škol (nar. 1910), Jířina Prachařová – výpomocná učitelka (nar. 1912), Vincenc Schrott – definitivní učitel (nar. 1910), Kateřina Vašková – definitivní



Jan Meška, maturitní fotografie. (foto z rodinného archivu)

¹⁹ Věstník Národní jednoty pro jihozápadní Moravu, roč. 26 (1929), s. 452.

²⁰ Věstník Národní jednoty pro jihozápadní Moravu, roč. 27 (1930), s. 5.



Rodina Meschkových, Jan Meška v uniformě (foto z rodinného archivu)

učitelka domácích nauk (nar. 1911), Emilie Tesařová – výpomocná učitelka mateřských škol (nar. 1910), Marie Hložková – definitivní učitelka mateřských škol (nar. 1911), Marie Hollerová – zatímní učitelka domácích nauk (nar. 1913). Náboženství vyučuje Anton Rosenberg, dvě hodiny týdně, němčině se vyučuje tři hodiny týdně v Prátlšbrunu, dvě hodiny v Dolních Dunajovicích. Knihovna učitelská čítá 104 svazky, žákovská 135 svazků, učebnic je ve škole celkem 150.

O Janu Meškovi, jeho rodině a škole

Řídící učitel Jan Meška přišel do Prátlšbrunu z Vranovské Vsi na Znojemsku. Dekretem ministerstva školství a národní osvěty (94538/26-I) ze dne 25. srpna 1926 byl ke dni 31. srpna 1926 zproštěn služby na této škole a bylo mu určeno místo „zatímního učitele a správce obecné školy s vyučovacím jazykem československým v Prátlšbrunnu (okres Mikulov)“ počínaje 1. září 1926.

Na jeho jméno jsem přišel v zápisu staré německé kroniky, vedené od roku 1925 Friedrichem a Hugem Wymetalovými, a pak náhodou, když se mi dostala do ruky brožura Mašovice – 100 let obecné školy 1907–2007.²¹ Zde je Jan Meška uváděn v seznamu vyučujících od 1. 1. 1925 do 30. 8. 1925. Bližší informace o něm se mi nepodařilo získat ani u vydavatele publikace ani ve znojemském archivu či na Obecním úřadě v Mašovicích.

V kronice Břeží²² jsem našel informaci pouze o Josefu Benešovi, někdejším předsedovi Národní jednoty v Prátlšbrunu, který se v roce 1945 do Prátlšbrunu vrátil, v roce 1946 zemřel a je pohřben na tamějším hřbitově. O Janu Meškovi, řediteli menšinové školy a později také předsedovi Národní jednoty, se autor v textech věnovaných této době nezmiňuje.

K získání informací o rodině Meškových mi však dopomohla náhoda. Obecnímu úřadu v Dobrém Poli předal pan Zdeněk Kirsch pamětní knihu, kterou měl v péči kdysi jeho

²¹ Mašovice. 100 let obecné školy (1907–2007), 960 let obce (1046–2006), Mašovice 2007.

²² KRYČER, Rudolf: Kronika Břeží, Státní okresní archiv Břeclav se sídlem v Mikulově, s. 24–25.

otec Karel Kirsch, za první republiky ředitel české menšinové školy v Dobrém Poli. Předpoklad, že přes Zdeňka Kirsche získám další informace o řediteli české menšinové školy v Breží, případně kontakt na někoho z rodiny Meškových, byl správný.

Jan Meška se narodil 24. 1. 1901, zemřel 12. 5. 1980, jeho paní Otilie, rozená Texlová, se narodila 22. 11. 1907, zemřela 3. 11. 1979. Sňatek uzavřeli 16. 9. 1928 na římskokatolickém farním úřadě v Dobrém Poli. Na oddacím listu najdeme rovněž poznámku, že „Zemský národní výbor v Brně povolil výměrem ze dne 5. 6. 1946, čj. 14.700/46-V/30 zde zapsanému ženichu, aby místo dosavadního příjmení Meschka přijal a užíval příjmení Meška“. Jeho otec, řezník a rolník v Moravských Budějovicích, se jmenoval Josef Meschke. V Meschkeho rodině bylo osm dětí – pět synů a tři dcery. Jan se narodil jako šestý v pořadí. Manželka Jana Mešky Otilie pocházela rovněž z početné rodiny s osmi dětmi a narodila se jako sedmá v pořadí. Pocházela z Pavlic, kde žila s rodiči. Její otec byl správcem tamějšího velkostatku. K seznámení snoubenců došlo za působení Jana Mešky v Pavlicích. Oženit se mohl ovšem až po získání definitivy. Připravovaná svatba nemohla být u rodičů nevěsty, jak bylo tehdy zvykem, protože otec nevěsty byl už v penzi. Proto se svatba uskutečnila v Dobrém Poli u starší sestry nevěsty – Marie, manželky tamějšího ředitele menšinové školy Karla Kirsche. Ten byl také jedním ze svatebních svědků. Z manželství pocházejí dvě dcery – Drahomíra, která byla zdravotní sestrou, a Jitřenka, která získala doktorát z přírodních věd a v současné době žije v Brně. Paní Otilie byla po celý zbytek života svému manželovi významnou oporou a jak on sám říká: „Nemohl jsem si vybrat lépe“.

Zajímavé jsou pro nás i informace o studentských létech Jana Mešky, který po absolvování obecné a pak měšťanské školy v Moravských Budějovicích nastoupil v roce 1916



Svatba Jana Mešky v Dobrém Poli. Vzadu stojící zleva Marie Kirschová rozená Texlová, manželka ředitele menšinové školy v Dobrém Poli, syn Zdeněk Kirsch a ředitel školy Karel Kirsch. Sedící zleva: Jan Texel, otec nevěsty, Jan Meška, ženich, Otilie Mešková, nevěsta, Marie Texlová, matka nevěsty, Josef Meschke, otec ženicha. (foto z rodinného archivu)

na učitelský ústav ve Svatém Janu pod Skalou. Citace pocházejí z poznámek bývalých studentů, které shromáždil a rozmnožil jeden z bývalých studentů školy Bořivoj Sec, jenž byl v sedmdesátých letech učitelem na ZDŠ v Ořechově u Brna. Jeden z výtisků se nachází v péči vnuka Jana Mešky, Františka Urbánka.

Že studium na této škole nebylo vždy radostné, dosvědčuje i několik řádků pocházejících z pera Františka Grubnera, který na škole maturoval o rok dříve než Meška, v roce 1919. „V době první světové války byl v učitelském ústavu ve Svatém Janu nejen nedostatek potravin, ale i nedostatek otopu. Ten pocítovali studenti nejen ve třídách, ale i v ložnicích, které se pro svoji prostornost nedaly dobře vytápět. V ložnicích byla v zimním období taková zima, že jsme měli ráno jinovatku na peřinách.“ Jaroslav Kadečka, maturant z téhož roku, vypráví ve svých vzpomínkách, jak se v ústavu stravovali: „Ráno ke snídani byla káva ze žaludů s malým krajícem kukuřičného chleba a k tomu několik padaných jablíček. Odpoledne černá káva z bobů nebo z kaštanů zase s kukuřičným chlebem. K večeři býval často tvrdý knedlík s povídkovou omáčkou. Všední dny byly opravdu všední a nechutné. V neděli byla strava vylepšená. Ráno byla káva s chlebem nebo buchtoou, v poledne trochu lepší polévka a hovězí maso, protože právě ve dvoře v Sedlci padla kráva a ústav měl při odběru masa přednost.“

Údaje ze života Jana Mešky, které jsou zde dále uvedeny, pocházejí z dokumentů z rodinného archivu Meškovy rodiny a z informací poskytnutých paní Jitřenkou Staňkovou, dcerou Jana Mešky, a Františkem Urbánkem, synem již zesnulé starší Meškovy dcery Drahomíry.

Čtvrtý ročník učitelského ústavu absolvoval Jan Meška v Soběslavi, kde v roce 1920 složil maturitní zkoušku. V dubnu 1923 se v Soběslavi podrobil kvalifikační zkoušce a získal způsobilost pro vyučování na obecných školách.

Vyučovat začal na obecné škole v Příměticích v říjnu 1920. Od ledna 1923 do listopadu 1924 byl ve vojenské prezenční službě a od 1. ledna 1925 začal pracovat na obecné škole v Mašovicích. Od 1. září téhož roku mu Okresní školní výbor Znojmo-venkov určil za pracoviště obecnou školu v Pavlicích, ale již v dubnu následujícího roku přešel jako



Žáci německé školy v Prátsbrunnu s vyučujícím náboženství Antonem Rosenbergem a ředitelem školy Friedrichem Wymetalem (foto z rodinného archivu)

zatímní učitel na menšinovou školu do Vranovské Vsi. Teprve potom se objevuje jeho jméno na české menšinové škole v Prátlšbrunu. Byl pověřen jejím založením a řízením. Od 1. září 1929 zde byl jmenován definitivním učitelem a správcem školy. „Zde jako čelný funkcionář české menšiny hájil jsem poctivě a čestně zájmy národa a vlasti, které jsem nikdy nezradil. Jako důkaz tohoto tvrzení uvádím všechny starousedlíky z Prátlšbrunu (nynější Břeží), s. Frant. Vrhu ředitele z Mikulova, s. Karla Schöbra ředitele ze Selce aj.“ – píše Jan Meška v příloze ke služebnímu výkazu z Citonic v roce 1959.

Na podzim roku 1938 musela Meškova rodina – podobně jako i jiní – z obce utéci. Na začátku prosince 1938 oslovuje školní rada Jana Meška jako řídícího učitele státní obecné školy v Moravských Budějovicích, ovšem již od 21. prosince 1938 nastoupil službu v jednotřídní obecné škole v Bářovicích (u Jemnice). Řídil zdejší školu a expozituru v Nových Dvorech v letech 1939 až 1941. Po skončení druhé světové války doložil Národní výbor v Bářovicích, že oba manželé „Po celou dobu okupace podporovali české hnutí v obci a pan Jan Meška byl od roku 1940 členem podzemního hnutí“.

Po osvobození v červenci 1945 byl Jan Meška pověřen správou obecné školy v Milčovicích na okrese Znojmo a definitivy na obecné škole v Prátlšbrunu se vzdal. Od roku 1947 měl v péči rovněž tamější mateřskou školu. 1. září 1952 byl služebně přeložen na národní školu v Citonicích a byl pověřen vedením správy této školy, na níž působil až do odchodu do důchodu v roce 1961. Od roku 1955 vedl též obecní kroniku Citonic.

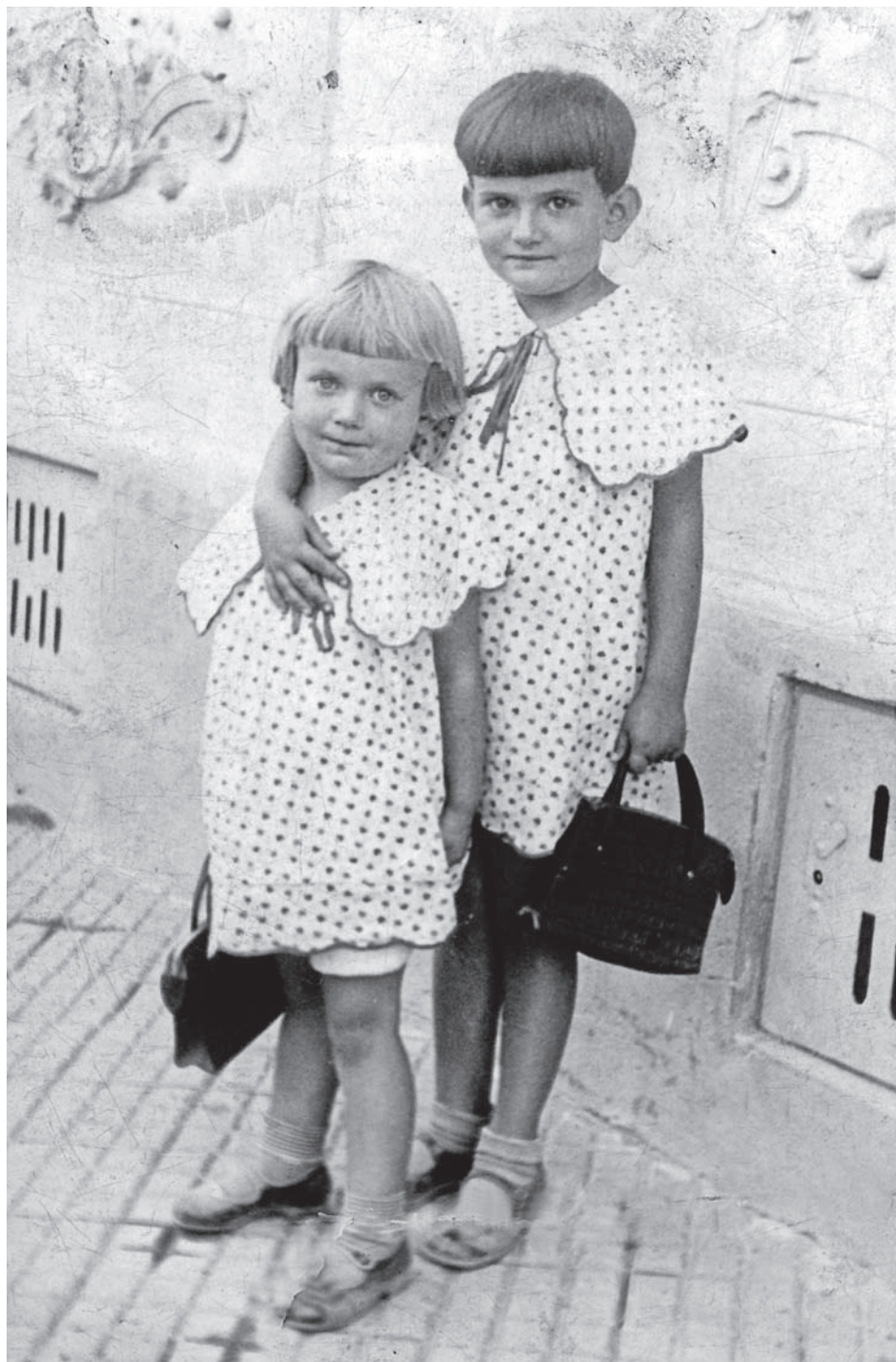
Po učitelském putování znojemským okresem skončil Jan Meška v Třebíči. Tři členové rodiny Mešků spočívají na starém trebičském hřbitově. Jan, jeho manželka Otilie a dcera Drahomíra.

Pan Zdeněk Kirsch mi kromě zprostředkování kontaktů s rodinou Meškových poskytl také další informace o obou řídících učitelích – Janu Meškovi a Karlu Kirschovi.

„O panu Kirschovi Vám můžu říct poměrně hodně, protože to byl můj otec a o panu Meškovi též, protože to byl můj strýček. Moje maminka a paní Mešková byly sestry. Meškovi nás v Dobrém Poli prakticky každou neděli odpoledne navštěvovali. Dodnes si pamatuji, jak jsem je vyhlížel dalekohledem, jak přicházejí cestou kolem lesíka z Prátlšbrunu.“



Dětské divadelní představení v prátlšbrunské škole – vlevo Drahomíra Mešková (foto z rodinného archivu)



Jitřenka a Drahomíra Meškovy (foto z rodinného archivu)



Fotografie z Prátslbrunu – zleva učitelka Hollerová, Otilie a Jan Meškovi a dcera Jitřenka (foto z rodinného archivu)

Drahomíru vedli za ruku a Jitřenku vzeli v kočárku. Podle Vašeho přání hovořil jsem s Jitřenkou Meškovou. Říkala, že žádné dokumenty z doby, kdy Meškovi byli v Prátslbrunu nemá, že prý snad něco bude u syna Drahušky. Ta před několika lety zemřela. Předpokládám, že by se mělo něco najít, protože Meška byl na tu dobu dost pokrokový a měl fotoaparát, a pokud si pamatuji, vše fotografoval.

Já se domnívám, že oba pánové v těch letech, co působili na menšinových školách, udělali hodně pro českou respektive chorvatskou menšinu a že by měli mít v kronikách obcí své místo.

Oba byli povahově značně rozdílní. Můj otec byl ‚ouřada‘ a celý svůj čas věnoval jenom škole a kulturnímu životu obce. Můj strýc Meška byl zase praktický člověk. Hodně se věnoval zahradě, včelám a také exotické drůbeži a ptactvu. Měl v nové budově školy dokonce voliér. V tomto duchu vedl k praktickému životu svoje žáky. Zasloužil se též, že česká škola byla rozšířena o další budovu, která, jestli se nemýlím, byla kdysi hospodou. V původní budově pak byla umístěna školka.“ (V mateřské škole se nacházel Meškův služební byt.)

Jan Meška se účastnil všech významných akcí, které se v Prátslbrunu a okolí konaly. Dobropolská mládež byla velmi aktivní, často se zde hrálo divadlo – i pro sousední vesnice – a Jan Meška při tom vydatně pomáhal, jak o tom svědčí zápis v Hraničářské stráži²³ z 9. listopadu 1935: „... zahráli mladí z Dobrého Pole ... divadlo ‚Babička‘ od B. Pohorské dle B. Němcové. ... Přišla školní mládež z Mikulova, Frélichova, Prátslbrunu. Upřímný dík budíj p. říd. uč. J. Meškovi z Prátslbrunu za ochotu, se kterou se vždy při našich divadlech u něho setkáváme, že nás přímo umělecky maskuje.“

O menšinové škole v Březí se zmiňuje na několika místech ve třech brožurách pan Franz Peyer, bývalý občan Prátslbrunu, žijící nyní v Německu. Jsou to Die Heimat meiner Ahnen, Reminiszenzen an meine Jugend a Links und rechts vom Granitzgraben.²⁴ Uvádí

²³ 30. 12. 1933 bylo usneseno, že Věstník Národní jednoty pro jihozápadní Moravu se bude vydávat v nové formě jako čtrnáctideník pod názvem „Hraničářská stráž“.

²⁴ PEYER, Franz: Die Heimat meiner Ahnen, Reminiszenzen an meine Jugend, Links und rechts vom Granitzgraben. Vydání brožur není datováno, pouze je uveden autor sám jako vydavatel.



Prátlbrunská třída s Janem Meškou – podle počtu dětí z posledního období existence (foto z rodinného archivu)

například: „Mezi nádražím a služebním bytem ředitele měšťanské školy Viktora Strelského (před rokem 1938 to byl byt českých učitelů, kteří tehdy vyučovali snad deset dětí ze Schaflerova dvora a několik málo z vesnice) se nacházelo nákupní a prodejní družstvo zřízené místními zemědělci.“

Rovněž kronika či pamětní kniha Prátlbrunu – nazvaná Gedenkbuch der Gemeinde Bratelsbrunn²⁵ a vedená od roku 1925 – uvádí: „Od 1. září 1926 byla ve staré školní budově otevřena jednotřídní obecná škola pro české děti. První vedoucí české státní školy se jmenuje Meschka Johann. ... V roce 1928 byl zakoupen ministerstvem školství dům č. p. 355 a v něm byla 6. února zřízena česká mateřská škola, která již v prvním roce byla navštěvována čtrnácti dětmi (mezi nimi i čistě německými dětmi).“ Zajímavá je poznámka, že od 1. září 1928 byla na škole (německé – pozn. autora) zavedena od čtvrté třídy povinná výuka českého jazyka.

Některé další osobnosti Prátlbrunu

Na obou školách, české i německé, vyučoval náboženství místní farář Anton Rosenberg (* 1866 Budkov – † 1937 Prátlbrun). Po vysvěcení na kněze působil krátce jako kooperátor v Hrušovanech nad Jevišovkou, dva roky ve Znojmě, dva roky v Brně-Obřanech, dále sedm let jako kaplan v Brně u sv. Tomáše a poté patnáct roků jako farář v Nížkovicích u Slavkova. Na výzvu biskupa se vydal na Balkán, aby se staral jako misionář o duchovní správu v tureckém Izmidu. Pro jazykové těžkosti se ovšem musel vrátit domů. Od roku 1916 až do roku 1937 působil jako duchovní pastýř v Prátlbrunu, kde ve věku 71 let zemřel. Obec, kde byl člověkem velmi oblíbeným, mu tehdy udělila čestné občanství. Když se po druhé světové válce bořily na hřbitově v Březí náhrobní kameny původních obyvatel

²⁵ Gedenkbuch der Gemeinde Bratelsbrunn (Pamětní kniha obce Prátlbrun), Státní okresní archiv Břeclav se sídlem v Mikulově. Psaná v roce 1925 učitelem Fredrichem Wymetalem a později doplňovaná jeho synem Hugo Wymetalem.



Fotografie Jana Mešky a učitele Vincence Schrotta se třídou (foto z rodinného archivu)

v přesvědčení, že ty správné české dějiny začínají až v roce 1945, došlo i na jeho náhrobní kámen.

Podařilo se mi získat také informace o rodině Josefa Beneše, předsedy prátlšbrunské Národní jednoty. Do Prátlšbrunu přišel Josef kolem roku 1910 jako sedmadvacetiletý mladík a koupil si zde dům. Jeho paní pocházela z rakouského Langenlois ležícího u Kremže. V obci provozoval obuvnickou živnost – o práci tehdy nouze nebyla. Zaměstnával dokonce jednoho tovaryše, jednoho učně a někdy přibíral i výpomoc. Později si manželé otevřeli ve vlastním domě i trafikou. Benešovým se zde narodily tři dcery. Josef Beneš, rodilý Čech, se význačnou měrou podílel na činnosti Národní jednoty, která pečovala o českou menšinu. Podle vzpomínek jedné z Benešových dcer zde žili Češi a Němci tehdy ve vzájemné shodě – až do období let 1936–1937. Po okupaci republiky nacisty pro rodinu Benešových již nebylo v Prátlšbrunu bezpečno, opakovaně jim bylo vyhrožováno smrtí.

V rodině se uchovávala opis poznámky z prátlšbrunské kroniky ze strany 251 popisující událost z 8. října 1938, kdy ze vsi odjelo české vojsko: „Většinou mladiství do 18 let se dnešní noci shromáždili před domem Josefa Beneše čís. 93, známého Čecha, obuvníka a bývalého předsedy štvavého spolku Národní jednoty, rozbili okna a v bytě napáchali škodu.“ O pravosti textu nepochybuji – údaj o straně odpovídá chybějícímu listu z kroniky z roku 1925. List byl zřejmě koncem druhé světové války vytržen, protože obsahoval kompromitující údaje.

Po 28 letech života v Prátlšbrunu tedy nezbylo Benešovým nic jiného než utéci. Útočiště našli na Kyjovsku v Násedlovicích, kde přežili období okupace. V roce 1945 byli vyzváni, aby se do Prátlšbrunu vrátili. Stalo se tak 11. srpna 1945. Josef Beneš však již byl nemocen a 15. ledna 1946 zemřel.

Bohužel, nikomu z tehdejších poctivců a nadšených budovatelů poválečné Československé republiky v Prátlšbrunu se dodnes nedostalo zasloužené vzpomínky. Jan Meška, Josef Beneš, Anton Rosenberg i mnozí jiní, kteří zmizeli z paměti kronikářů úmyslně či z neznalosti, by si to zcela určitě zasloužili.

Eduard Červený

About the old Prátlšbrun and the local czech minority school

The first mention of Prátlšbrun is from the half of the 13th century when belonged to Johann I. of Liechtenstein. Considering the its written form Bratelsbrunn should mean 'roast-well'. However this name might be faulty. More likely it was to mean a "timbered well" (Brett-a plank in germ.) After the war in 1949 the village was renamed to Březí.

The text mentions the medieval history of the village. The village was probably pillaged sometimes during 15th century. New settlement started between the years 1576–1585 and the new settlers came from the areas of the spring of Rhine, Basel, Bavaria and Upper Austria.

Czech minority schools were being found in many municipalities near the border immediately after the formation of the Czechoslovak republic. This is also the case of Dobré pole, Nový Přerov and Jevišovka with great help of Croatian residents, who had settled here centuries before. The Czech minority school was found in Prátlšbrun as late as 1926 and a kindergarten one year later. After some initial problems the number of pupils of the Czech school settled to around 30. The very positive role of the first Czech teachers and their co-operators at south-western Moravian branch of Národní jednota has to be mentioned as well.

The article shows the life stories of Jan Meška, the director of the Czech minority school in Prátlšbrun and later the director of local Národní jednota, and Karel Kirch the director of the Czech minority school in Dobré Pole. Josef Beneš, the former director of Národní jednota in Prátlšbrun, and Anton Rosenberg, the parish pastor, are mentioned as well.

There is also much interesting information concerning conditions at the pedagogical institute in Svatý Jan pod Skalou where Jan Meška studied in 1916–1919.